

Feminist İktisat: Genel Bir Bakış

Feminist Economics: An Overview

Öz

Feminist iktisat, kendine özgü niteliğiyle ortaya çıkışından beri eleştirel karakteristiğiyle dinamik bir iktisat dalı olmuştur. Düşünülenin aksine kadını üstün tutan bir düşünce ekolü değildir. Feminist iktisadın amacı, cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırıldığı bir toplumda iktisadi konularla ilgili bilimsel faaliyetlerle uğraşılmasıdır. Diğer sosyal bilim disiplinleriyle yakın ilişkisine bağlı olarak dinamik ve kesintisiz bir gelişme göstermiştir. Bunun dışında, iktisadi hayatta kadının rolü ve sorunlarını analiz dışı bırakan tüm iktisadi paradigmalara karşıdır. Kısaca feminist iktisadın cinsiyetsiz olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyetsizlik, feminizm, feminist iktisat

ABSTRACT

Feminist economics has been a dynamic branch of economics with its critical characteristic since its emergence. Contrary to what is thought, it is not a school of thought that favors women. The aim of feminist economics is to deal with scientific activities related to economic issues in a society where gender inequality is eliminated. It has a dynamic and ever-developing quality in terms of being in intense interaction with other social sciences. Apart from this, it is against all economic paradigms that exclude the role and problems of women in economic life. In short, it can be said that feminist economics is genderless.

Keywords: Genderless, feminism, feminist economics

Giriş

Geçmişten günümüze ilerlemeye devam eden ekonominin karınca adımları atan kısmı; kadının iktisadi hayata girişi ve yükselişidir. Nitekim Birleşmiş Milletler'in 2020 Dünya Kadın Raporu'nda (*The World's Women 2020*) 2019 yılında kadınların, küresel olarak yönetim pozisyonlarının sadece %28'ini ellerinde tuttukları ortaya konulmuştur ki bu oran neredeyse 1995 düzeyiyle aynıdır (United Nations, 2020). Bu durum toplumsal zihniyetin değişmediğini yani toplumsal iş bölümünde kadının işinin evine, çocuklarına ve eşine bakmak olarak görüldüğünü göstermektedir. Tarihsel olarak bakıldığında bu zihniyetin değişmesi uğrunda verilen mücadeleler paralelinde önce feminizmin ve buna bağlı olarak feminist iktisadın ortaya çıktığı söylenebilir.

Feminist iktisat, iktisatta eril (*masculine*) toplumsal cinsiyetçi yaklaşımıyla kadını ve deneyimlerini sınırlandıran anaakım görüş olan Neoklasik iktisat akımının ortaya koyduğu kabullere yönelik eleştirel bir tepkiyi temsil eder (Barker ve ark., 2021; Becchio, 2019; Himmelweit, 2018). Neoklasik iktisattan bir başka kopuş da karmaşıklık iktisadıdır. Karmaşıklık iktisadının temel farkı ekonomik olguları aşırı derecede basitleştirmemesi ve mevcut karmaşıklıklarıyla ele almasıdır (Arthur, 2021; Durlauf, 2012; Holt ve ark., 2011; Raberto ve ark., 2001; Tesfatsion & Judd, 2006; Ünal, 2018, 2020, 2021a, 2021b; Ünal & Aladağ, 2019; Zhou ve ark., 2011). Postmodernizm ve feminizmden temellenen feminist iktisada biraz zorlamayla "kadın iktisadı" denilirse, cinsiyet ayrımcılığına yönelik feminizmin eleştirileri amacından sapıtılmış olur. Doğru olmasına ihtimal verilmeyen bu söylemin belirgin etkisi "eşitlik" düşüncesi temelinde "feministlik" kavramı ile kadının iktisat dünyasına adım atması ve bu adımın "kadın iktisadı" diye lanse edilmesidir.

İktisadi yönleri olmakla birlikte temel olarak feminizmden kaynaklandığı kabul edilen feminist iktisat, toplumsal düzlemde cinsiyet eşitliğini iktisadi yönden ele alıp inceler. Bu yönüyle de "sentez" bir bilim niteliğindedir. Bu akım, iktisadi hayatta kadın bakış açısını dâhil etmek suretiyle iktisadi olayları ele alır. Kavram, model ve metot temelinde cinsiyet eşitsizliğine sebep olan ve bunu meşrulaştıran tüm unsurların deşifre edilmesi, feminist iktisadın temel çalışma konusudur. Anaakım iktisat her ne kadar *homo economicus* tipinde cinsiyeti dikkate almamış olsa da iktisadi alanda geçerli uygulamaların erkekler

Cumali BOZPINAR¹
Sakine GÜÇLÜ²
Hatice NUR DOĞAN²

¹Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Türkiye

²Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Adana, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 10.11.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 24.02.2022

Corresponding Author:
Cumali BOZPINAR
E-mail: cumalispontik@gmail.com

Cite this article as: Bozpinar, C., Güçlü, S., Nur Doğan, H. (2022). Feminist economics: An overview. *Advances in Women's Studies*, 4(1):19-25.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

lehine olduğu aşikârdır. Bu çelişkili durum, cinsiyet ayrımı temeline feminist iktisat akımı düşünürleri tarafından eleştirilmiştir.

Feminist iktisat, eşitliğe dayalı bir sosyal bilim disiplini değil de kadını ön planda tutan bir sosyal bilim disiplini olarak algılanmaktadır. Bu algı feminist iktisat düşüncesinde üzerinde mücadele edilen asıl sorundur. Kadının iktisadi hayata girişindeki amaç bu alandaki kadın-erkek arasındaki mevcut eşitsizliği yıkmak ve bu sayede ev dışında da emeklerini sergileyebileceğini kendine kanıtlamak ve özgürlüğünü elde etmektir. Feministliğin kadın dayanışmasını ve üstünlüğünü yansıtır gibi algılanması “feministlik” kelimesine yüklenen anlamlardan kaynaklanmaktadır. Feminist iktisat cinsiyet eşitsizliği sorununa iktisadi düzlemde çözüm bulmaya çalışsa da, iktisadi hayatın ve iktisat kuramlarının da erkek egemen anaakım iktisat (Neoklasik iktisat) perspektifinden yapılandırıldığı unutulmamalıdır. Çünkü buna bağlı olarak tüm iktisadi ve diğer toplumsal konulara ait tahlil ve çözümler Neoklasik iktisat zihniyeti bağlamında ortaya konulmaktadır. Oysa Neoklasik iktisat yöntem bilimsel (metodolojik) ve bilgi bi-limsel (epistemolojik) açıdan sadece feminist iktisat düşünürleri tarafından eleştirilmemektedir. Bu kapsamda daha önce belirttiğimiz karmaşık iktisadi dışında Marxist iktisatçıların, Neoklasik iktisadın fiyat/değer teorisine karşı emek değer teorisini savundukları belirtilebilir.

Bu çalışmada; iktisatta kadının konumu, feminist iktisadın anlamı ve feminist iktisadın alt dalları temel çizgileriyle ele alınıp incelenmiş ve elde edilen bulgular iktisadi hayatta kadın-erkek eşitliği kurgusuna dayanan feminist iktisat disiplinindeki “Feminist iktisat cinsiyetsiz midir?” sorusuna cevap olmak üzere değerlendirilmiştir.

İktisadi Düşüncede Kadının Konumu ve Feminist İktisat

Tarihsel olarak bakıldığında toplumsal hayatın birçok alanında kadınların her zaman emek arz ettikleri fakat iktisadi hayat içinde yer alırken çoğu kez muhtelif sorunlarla karşılaştığı ve bu durum günümüzde zayıflayarak da olsa devam ettiği söylenebilir. Başka bir deyişle toplumun genel zihniyetinin bir yansıması olarak kadın; evine, çocuklarına ve eşine bağlı bir varlık konumunda bırakılmıştır ve bırakılmaktadır. Dahası, kadın “beceriksiz” olarak nitelenmiş ve buna bağlı olarak erkeğin aksine bir işin üstesinden başarılı bir şekilde gelebileceğine ihtimal verilmemiştir. Ayrıca toplumun yerleşik zihniyeti iktisadi hayatta bir manipülasyon olarak kullanılarak ücretlendirmede kadın aleyhine uygulamalar “normal” kabul edilmiştir. Tarihsel olarak bakıldığında feminist iktisadın temel olarak iktisadi hayatta cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmayı amaç edindiği söylenebilir.

Fransız Devrimi’ni izleyen süreçte yeniden tanımlanan devlet, politika ve sivil toplum sahalarında kadına herhangi bir rol verilmeyerek bu alanların dışında tutulmuştur. Şöyle ki; Aydınlanma Çağı’nın vazgeçilmez kabulü olarak ifade edilen insan haklarına devletin müdahale edemeyeceği düsturu, Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) *Bağımsızlık Bildirisi* (1776) ve Fransa’da *İnsan Hakları Bildirisi*’nde (1789) yer alsada teoriyi geliştiren ve uygulayan erkek hukukçular ve yöneticiler uygulamada cinsiyet ayrımcılığını sonlandırmamışlardır.

Feminizm genel itibarıyla kadın ve erkek arasındaki ayrımcılığa tepki göstererek toplumsal hayatta politik ve iktisadi alanlar dâhil tam bir toplumsal eşitlikten yana bir düşünce akımıdır. Bununla birlikte, kadınların hakları uğrunda çabalayanların farklı amaçlar peşinde koşmalarına bağlı olarak genel kabul gören bir tanım yapılamamaktadır. Feminist iktisatçılar, anaakım iktisatçıların modelledikleri iktisadi insan tipinin cinsiyetinin erkek olduğu ve

kadına özgü deneyimlerin söz konusu modellerde ifadesini bulmadığından bahisle cinsler arasında eşitliği temin edecek yeni iktisadi metot, kuram ve politikalar geliştirilmesini ileri sürmekte; kadına özgü deneyimlerin de kavramsallaştırıldığı bir zihniyet değişikliğini hedeflemektedirler. Bunun yanında anaakım iktisadın modellemede temel aldığı kıt kaynaklar, rekabet vb. kavramlara itiraz etmeyerek, bunlar yerine bolluk, diğerkâmlık ve iş birliğini de kapsayacak dinamik ve şeffaf bir modelleme önermektedirler.

Barker ve ark. (2021) göre esasında anaakım iktisat, ekonomik anlamda kadın-erkek eşitliği dâhil çalışanlar arasındaki eşitsizlikler için “çarpıtılmış” bir açıklama sunmaktadır. Şöyle ki bu eşitsizlikleri, büyük ölçüde insanların bireysel seçimlerinin ve yeteneklerinin yansımaları olduğu şeklinde meşrulaştırmaktadır. Bu kapsamda cinsiyete dayalı ücret farkı yapısal eşitsizliklere değil, büyük ölçüde kadınların gönüllü meslek seçimlerine ve beşeri sermaye yatırımı eksikliğine bağlanmaktadır. İş gücü piyasasının karşılıklı yarar sağlayan gönüllü mübadele alanı olduğu varsayıldığından kadınlara yönelik ücret eşitsizliği normal kabul edilir. Karşılığı ödenmeyen ev içi işler ile bakım hizmeti hesaba katıldığından anaakım iktisadın başarısızlığı daha da anlaşılır hale gelmektedir. Dahası, anaakım iktisat bir ekonominin başarısını piyasa etkinliği, kârlılık ve kişi başı milli gelir büyüklüğü cinsinden ölçtüğünden kadınlar tarafından görülen ev işleri ve bakım hizmetinin geliştirilmesi de haliyle devletlerin politik hedefleri arasında yer almamaktadır. Tersine feminist iktisat neyin, kim için ve kim tarafından üretileceğinin belirlenmesinde güç ve ayrıcalığın önemli bir rol oynadığını kabul eder. Feminist iktisat ayrıca karşılığı ödenmemiş ev içi işler ile bakım hizmetlerinin ölçülmesinin önemini vurgular.

Diğer taraftan anaakım iktisat, temel varsayımları çerçevesinde iktisadi bir tercih bilimi olarak yani toplumların kıt kaynaklarının alternatif kullanımlar arasında tahsisini inceleyen bilim olarak tanımlar. Bu görüşe göre iktisat, fiziğin fiziksel fenomenlere ilişkin yasalarını ifade ettiği şekilde iktisadi yasaları ifade eden nesnel, cinsiyetsiz (*genderneutral*) ve değerden bağımsız bir bilimdir (Barker ve ark., 2021). Feminist iktisatçılar, anaakım iktisadın bu kabullerini rasyonalite temelinde reddederler. Onlar, sadece kıtlık koşulları altında seçim yapılmasından çok, kadınlar, erkekler ve çocukların daha gerçek dünya terimleri vasıtasıyla kavramsal temele oturtulduğu iktisadi perspektiften güçlü bir eleştirel çizgiyi takip ederler (Becchio, 2019).

Himmelweit’e (2018) göre, her ne kadar feminist iktisatçılar genel olarak temel ilkeler ortaya konulmasına karşı direnç gösterse de anaakım iktisadi eleştirileri beş başlık altında karakterize edilebilir. İlki, feminist iktisadın sadece piyasa ilişkilerini dikkate almadığıdır. Aşk, zorlama, tahakküm, karşılıklılık (*reciprocity*) ve aile içi karşılıklı bağımlılık ilişkileri yoluyla insanların birbiriyle ilişkide olduğu kabul edilir. İkincisi, temel ekonomik birim olarak hane (*household*) dikkate alınmaz. Bunun yerine aynı aile üyelerinin tercihlerinin, menfaatlerinin ve seçimlerinin farklılaşabileceği kabul edilir. Üçüncüsü, insanların bağımsız ve değişmez bireysel tercihleri kabulü reddedilir. Bunun yerine insanların ne istediğini ve ne yapacağını etkileyen sosyal normların varlığı ve bu normların analiz edilebilecek tarzda değiştiği kabul edilir. Dördüncüsü, tipik olarak manüfaktür üzerine temellenmiş üretim ve çalışma modeli reddedilir. İnsanların bakımlarının temini uğruna özellikle yüksek ödeme yapılan işler dâhil çoğu diğer aktivelere az veya çok ilgili alternatif bir üretim ve çalışma modeli ileri sürülür. Beşinci ve sonuncusu, sosyal altyapı yatırımları cinsinden değerlendirilen sosyal refah tanımları daha geniş kullanılır.

Feminist akım, 1980'ler itibarıyla küresel çapta disiplinlerarası bir görünüm kazanmıştır. Sosyal bilimlerin muhtelif alanlarında "kadın" konusunu araştıranlar "kadın çalışmaları" başlığı altında toplanmışlardır. Medeniyetin eril bir karakteristiğinin olduğu ve kadına özgü yönlerin ihmal/inkâr edildiği ileri sürülerek sosyal bilim alanlarındaki başlıca kabuller sorgulanmış ve bunların yerine feminist tahliller ortaya konulmuştur.

Feminizme Dair Görüşler

Ortaya çıkışından beri feminizm içerik olarak farklı düşünce akımlarından etkilenmiştir. Feminizmin farklı düşünce akımlarından etkilenmesi birçok anlama sahip olduğunun bir göstergesidir (Dikici, 2016). Dolayısıyla feminizm, homojen bir akım değildir. Farklı toplumlar, coğrafyalar ve kültürlere göre farklı feminizm anlayışları ortaya çıkmıştır. Feminizm akımlarının öne çıkanları liberal feminizm, sol feminizm, radikal feminizm ve postmodern feminizmdir.

Liberal Feminizm

Liberal feminizm düşüncesinin temelinde liberalizm yatar. XVIII. yüzyıl ortaları ve XIX. yüzyıl başlarında Sanayi Devrimi'nin de etkisiyle işyeri ve ev içi birbirinden keskin çizgilerle ayrılmıştır. Sanayi Devrimi, üretimi fabrikalara taşıyarak aile işletmesi biçiminde örgütlenen tarımsal üretim dâhil olmak üzere piyasaya dönük üretimin tamamı evin dışına özgü bir eylem olarak nitelenmeye başlanmıştır. Bu ayrımında akılçılık ve akılla özdeşleştirilen faaliyetler kamusal alan olan işyerine, akıl-dışı ve ahlaki olarak nitelenen faaliyetler ise özel alana ait olarak tarif edilerek Aydınlanma düşüncesinin ürünü olan ikili yapılar da desteklenmiştir. Liberal siyasi düşünce genel olarak insanın biricikliği ve rasyonalitesi üzerinde temellenmektedir; akıl, insanı hayvanlardan ayıran en temel unsur olarak nitelendirilmektedir. Liberal düşünceyi kendi içinde "klasik liberal düşünce" ve "refah liberalleri" olarak ayırmak mümkündür. Bu ayrımın çıkış noktası devletin oynayacağı rol üzerinden şekillenmektedir. Klasik liberal düşünceye göre devlet; oy hakkı, mülkiyet hakkı, din özgürlüğü gibi bireysel özgürlükleri korumalı ve tüm vatandaşlara eşit fırsatlar sunmalıdır. Refah liberalleri ise devletin bireysel özgürlükler kadar iktisadi eşitsizliklerle de ilgilenmesi gerektiği fikrindedir. İktisadi eşitsizlikleri gidermek için devletin piyasanın işleyişine müdahale edebileceği kabul edilir. Böylece müdahale örnekleri olarak burslar, sağlık yardımları, sosyal sigorta ve aile yardımları gösterilebilir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde liberal feministlerin daha çok refah liberallerinin görüşlerine yakın oldukları söylenebilir (Kütük, 2019). Liberalizm, toplumdaki her bireyin özgürlüğünü ve iktisadi güçler söz konusu olduğunda aralarında serbest rekabeti benimser. Liberal feminizm ise kadının özgür olduğunu ve kendi ayakları üzerinde özgür bir şekilde durabileceğini ifade etmektedir.

Kadınların özgürlüklerini ve eşit muamele görmesini ilk savunanlar burjuva sınıftan kadınlar olmuştur. XVIII. yüzyılda alışılagelmiş dışında burjuvaziden olsa dahi kadınların sesinin yükselmesi büyük bir yankı uyandırmıştır (Görgü, 2018). Dolayısıyla görmezlikten gelinse de dönemin egemen düşüncesinin "özgürlük" olmadığı söylenebilir.

Liberal feminizm ataerki nitelikteki toplumsal yapıya karşı gelmekten çok, cinsler arasında geçerli rekabetin şartlarını eşitlemek yolunda kamusal hayatta geçerli olmak üzere -eğitim, seçme ve kariyer yapma türünden- eşit hakların tesis edilmesine çalışır (Dikici, 2016).

Liberal düşüncenin kurucularından A. Smith, *Milletlerin Zenginliği*'nde iktisat bilimi için iki farklı amaç önermiştir. Bu amaçlardan

ilki, halk için yüksek gelir düzeyi sağlanmasının iktisadi yöntemlerinin ortaya koyulmasıdır. İkinci amaç ise devlete kamusal hizmetlerin sağlanması için gerekli geliri sağlayacak iktisadi uygulamaların formüle edilmesidir (Smith, 2008). Smith, devlet gelirlerinin elde edilmesinde devletin ekonomiye müdahalesini kabul etmemiştir yani serbest piyasa mekanizmasını savunmuştur. Bununla birlikte iktisadi hayatta kadın-erkek eşitsizliği tespitinde bulunmamıştır.

Liberal feminizm kadınları ilgilendiren birçok toplumsal alanda mücadeleler vermiştir. Bu mücadelelere rağmen eleştirilmiştir. Eleştiriler liberal görüşte bireyselliğin ön planda tutulmasına bağlı olarak sırf bağımsız vatandaş olmanın savunulması merkezinde toplanmaktadır. Tezat bir şekilde kadınlar, XVIII. yüzyılda çoğu toplum tarafından bağımsız olarak düşünülmemiştir. Oysa ki bu düşünce yapısına göre, bağımsız olmayan birey vatandaş olarak görülmemiştir. Dahası kadınların ev içi emekleri de göz ardı edilmiştir. Her ne kadar kadınların hakları için mücadele eden bir akımdan bahsedilmiş olsa da erkeklerin kadınlar üzerindeki baskıları için liberal feminizm bir mücadele verememiştir. Son olarak liberal feminizmin, bütün kadınları bir genellemeye tabi tuttuğu ifade edilmiştir. Liberal feminizm, kadınları bireysel olarak incelememiş ve gerçekte cinsiyet ayrımcılığını dikkate almayan tek bir tanımlama üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Bu yüzden, liberal feminizm savunucuları fazlasıyla eleştirilmiştir (Türkoğlu, 2015).

Sol Feminizm Kapsamında Sosyalist Feminizm ve Marxist Feminizm

Sosyalist feminizm, Marxizm'le feminizmin yaratıcı bir sentezinin ortaya konulması çabasının ürünü olmuştur. Bir başka deyişle sosyalist feminizm kadınların durumunu, Marxist teori çerçevesinde kapitalizm kritiğiyle erkek egemenliğine yönelik feminist kritiği harmanlayan bir tarzda açıklamaya çalışır. Böyle olsa da hem Marxizm hem de feminizm üzerine değerlendirmelerle birlikte sosyalist feminist açıklamalar sentez niteliğinden uzaklaşır. Dolayısıyla sosyalist feminist akımın da kendi içinde çeşitliliğe sahip olduğu söylenebilir (Yaman, 2021).

XIX. yüzyıl ortalarından sonra liberal feministler temel argümanları bağlamında eleştirilmeye başlanmıştır. Liberal feministlere yöneltilen bu eleştirilerden bir bölümü radikal feministler tarafından ataerkinin yeterince göz önüne alınmaması argümanı ile şekillenirken, bir bölümü ise Marksist feministler tarafından sınıfsal ve iktisadi temellerin göz ardı edildiği biçiminde ifade edilmektedir (Kütük, 2019).

Radikal ve liberal feministlerden farklı olarak Marxist feministler cinsiyete dayalı analizler yerine sınıf temelli analizler yapmakta ve kadınların sömürsünün kaynağını sınıflı toplum yapısı olarak görmekteyler. Biyolojik cinsiyete dayalı analizleri eleştiren Marxist feminist düşünürler içinde önde gelenlerden birisi olan E. Reed kadınların çocuk doğurma işlevleri nedeniyle biyolojik bir temele bağlı olarak ikinci planda kaldıkları fikrine tamamen karşı çıkmaktadır. Reed'e göre kadınların ezilmesinin nedeni biyolojik değil, toplumsal ve tarihsel nitelikler taşımaktadır. Bu bağlamda tüm kadınları tek bir sınıf olarak nitelenmek ve esas düşmanlarının da ataerki dolayısıyla erkekler olduğunu ileri sürmek, kadınların mücadelesini sekteye uğratmaktadır (Kütük, 2019).

Kapitalizm öncesi toplumsal yapılarda kadın ve erkek birlikte çalışıp ihtiyaçlarını birlikte gidermişlerdir. Ne zaman ki kapitalizm gelişmeye başlamış işte o zaman kadın toplumsal hayattan soyutlanarak eve hapsolmuştur. Kadının eve hapsolmesiyle; ev işleri ve çocuk bakımı kadına yüklenirken, erkeğin önceliği evin

ihtiyaçları için gerekli geliri sağlamak üzere iş gücü piyasasına katılmak olmuştur. Erkeğin eve bir gelir sağlaması kadın ve erkek arasında ikinci lehine bir üstünlüğe yol açmıştır. Kapitalizmin piyasa yoluyla şekillenen bu dolaylı etkisi ile kadının ev içindeki emeği görünmez hale gelmiş ve kadın ötekileştirilmiştir. Sosyalist feminizm, kadın ve erkeğin eşit olduğunu ve dolayısıyla ev içi hayatla sınırlı mahpusluğunu bırakıp üretime katılmasını savunur. Bu kapsamda kadının, eve hapsolmesine ya da bir erkeğin kölesi gibi basitleştirilmesine itiraz edilip erkek ve kadının hem çalışabileceği hem de ev işlerini ve çocuk bakımını birlikte üstlenebilecekleri kabul edilir.

Marxizm ve feminizm incelendiğinde aslında birbirleriyle yakın bir ilişki içinde olmadıkları değerlendirilebilir. Bu duruma rağmen, iki akım da birbirleri için büyük önem teşkil etmektedir. Marxist görüş, sınıf çatışması üzerinde durmaktadır. Marxist görüşün sınıf çatışması analizleri içinde, toplumsal cinsiyet konuları işlenmemektedir. Marxist akım, kadınları farklı bir kategoride incelemiş ve genel problematiğinden ayrı tutmamıştır. Başka bir deyişle Marxist akım, insanlar arasındaki iktisadi refah farklılığını sınıf temelinde tasarlarken, kadınları aynı tanımlamalar içerisinde tutmuş ve farklı bir kategorileştirme yapmamıştır. Bununla birlikte geçmişten günümüze kadınların ezilmesinin geçerliliği üzerinde mutabaktır. Ataerkil sistemin iktidarını sürdürmesinin inkâr edilemez bir hale geldiğine de itirazı yoktur. Bu bakımdan Marxist akıma göre; sınıf sömürsünün sonlandırılması durumunda kadınların sorunları da nihayete erip çözüme kavuşacaktır. Böylece kısıtlı bir bağlamda Marxizm ile feminizmin birbirinden ayrılmaz bir ilişki içinde olduğu ifade edilebilir çünkü her iki akım da birbirlerinin eksikliklerine ışık tutmaktadır. Dolayısıyla iki akımı birlikte incelemek, her ikisi için de birbirlerinin eksikliklerinin tamamlanması noktasında faydalı olacaktır (Altun, 2008).

Marxist feministler sınıf, güç ve iktisadi çıkarlar açısından kadın-erkek eşitliğini savunmuşlardır. Marxist feministler, emeklerini satan işçilerin haklarını savunmayı da görevleri saymışlardır. Bunun yanı sıra işçi sınıfının sömürülmesini eleştirmişlerdir. Diğer taraftan Marxist feminizm incelendiğinde liberal feminizm ile aralarında farklılıklar görülmektedir. Liberal feminizmin ilgilendiği konu daha çok kadın-erkek ilişkisindeki adaletsizlik iken, Marksist feminizm akımında incelenen konuların başkalaştığı görülmektedir. Şöyle ki Marxist feminizm, daha çok sınıflar arası çatışmalarla ilgilenen bir akım olmuştur (Dikici, 2016). Marxist feminizmin sınıflar arasındaki farklılığa başkaldırması, kapitalizmin gelişmesi ile sosyalist feminist düşüncesinin temelini atmıştır.

Marxist feminist teoriye göre kapitalist sistemde, ekonomik güçler ve toplumsal ilişkiler bir grubun diğerini sömürmesinde belirleyicidir. Kadın-erkek ilişkisinde de erkekler kadınları sömürmekte ve baskı altına almaktadırlar. Marxist feministler, sosyal sınıfların henüz ortaya çıkmamasına bağlı olarak ilkel toplumlarda kadın-erkek eşitliğinin geçerli olduğunu ifade etmişlerdir. Sonrasında ataerkil düzen ortaya çıktığı zaman, erkeklerin kadınlar üzerindeki nüfuzu ve baskısı artmıştır. Bu baskıda özel mülkiyetin ortaya çıkışı da belirleyici olmuştur. Devletin gücü ve hükmü de toplumsal hayatın her alanında olduğu gibi kadın-erkek eşitliğinin ilkel toplum düzeyine göre bozulmasında etkili olmuştur. Bu gelişmelerin etkisiyle erkeklerin kadınlar üzerinde bir baskı oluşturmaya başladığı gözlemlenmiştir. Marxist feministlere göre; bu düzende ataerkil bir yapıya sahip evlilik kurumu kanalıyla erkekler kadınlar üzerinde cinsiyet çatışması temelinde bir baskı kurmuş olup tarihsel olarak ilk sınıf çatışması böylece ortaya çıkmıştır

(Çetinel & Yılmaz, 2016). Başka bir deyişle Marxist feministlere göre cinsiyet çatışması dolaylı bir sınıf çatışmasıdır.

Sosyalist feminist düşünürler, yalnızca kapitalizm ya da yalnızca ataerkinin baş düşman olarak kabul edilmesinin feminist tahlilleri tek boyutlu bir içeriğe indirgediğini ileri sürerek Marxist ve radikal feminist düşünürleri gösterdikleri bu indirgemeci tutumlarından dolayı eleştirmişlerdir. Kapitalizmi baş düşman olarak gören Marksist feministlerin ihmal ettikleri ataerki, kadınların kamusal ve özel alanda herhangi bir sınıf analizine dâhil edilmemesinin sömürülmesine yol açmaktadır. Radikal feministlerin analizlerine dâhil etmedikleri kapitalizm ise ataerkinin sömürü gücünü kuvvetlendirerek zeminini sağlamlaştırmaktadır. Bunun yanında kamusal ve özel alanı birbirinden ayırarak ve özel alanı üretim alanı olmaktan çıkararak kadınların ikincil konumlandırılışlarında önemli bir rol oynamaktadır. Sosyalist feministler Marksist feministlerin sınıf ve radikal feministlerin cinsiyet analizlerini birlikte ele almışlardır. Sosyalist feministlere göre kapitalizm ve ataerki—birlikte—kadınların sömürsünün başlıca kaynaklarıdır. Özetlemek gerekirse sosyalist feministler ataerki ve kapitalizmi birlikte ele alarak, her ikisiyle birlikte mücadele etmenin yararlı olacağını savunmaktadır. Cinsiyete dayalı iş bölümü ve kadın emeği konularını odak noktalarına alan sosyalist feministler, cinsiyetçi iş bölümünün üretim ve yeniden üretim arasında değil üretim ilişkilerinin içinde gerçekleştiğini savunurken, üretimin biçimlerinin değişmesi sonucu kadın ve erkek işlerinin de değiştiğini ve dolayısıyla sosyal yapıların kadınlık ve erkekliğin belirlenmesinde oldukça etkili olduğunu ortaya koymaktadırlar. Sosyalist feminist yaklaşım yukarıda değinilen feminist yaklaşımların argümanlarını belli noktalarda eleştirerek daha geniş ve daha kapsayıcı bir feminist yaklaşım inşa etmiş gibi görünmektedir. Farklı dil, ırk, yaş ve etnik gruptan kadınların ortak sömürsünü dile getiren sosyalist feministler kapitalist sistemi de bu durumda sorumlu tutmakta ve böylece sınıf ve cinsiyete dayalı analizleri bir arada ele almaktadır. Sosyalist feministler ataerkil sistemin bir sonucu olarak kurgulanan toplumsal cinsiyete dayalı rol ve görev dağılımı uyarınca ikincilleştirilen kadın kimliğinin, kapitalist sistem içinde farklı sınıflara mensup kadınlar için farklı sömürü biçimleri ile bir kez daha değersiz kılındığının altını çizmektedirler. Bu çerçevede sosyalist feministlere göre toplumsal cinsiyetin bir kurgu olduğu ve ataerkil sistemin bir ürünü olarak kapitalist sistem içinde yerini giderek sağlamlaştırdığı argümanından hareketle kadınların ikincil konumlarının giderilmesi için toplumsal cinsiyet, ataerki ve kapitalizmin kesişim noktasında analizler ve çözümler üretmek gereklidir (Kütük, 2019).

Radikal Feminizm

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te radikal kelimesi "kökten ve köktenci" ve kökten kelimesi "yüzeysel olmayan, derine inen ve asıl konuyu derinlemesine inceleyen" olarak tanımlanmıştır. Radikal feminizm kavramındaki radikal kelimesi de benzeri bir anlama gelmektedir (Türk Dil Kurumu, t.y.). Şöyle ki radikal feminizmde, kadının toplumsal hayatın hemen hemen tüm alanlarında ikincil konumunun temel sebebinin "erkeği kadına, genç erkeği yaşlı erkeğe üstün konumda kılan" ataerkil düzen olduğu kabul edilerek kadınların özgürleşmesi için bütünüyle yeni bir düzene geçilmesi gerekliliği savunulur.

Radikal feminizm akımı 1960'lı yılların sonlarına doğru "aktivist kadınlar" olarak adlandırılan bir grup kadın tarafından ABD'de ortaya atılmış olup, savaşa karşı görüşlerle gündeme gelmiştir. Ayrıca medeni haklara yönelik talepleri de içermiştir. Bu akımın

ortaya çıktığı dönemde devam eden Vietnam Savaşı'nın etkisiyle ABD'de savaş karşıtlığı ve özgürlük yolunda ilerleyen eylemler toplumun hemen hemen her kesiminde gözlemlenmiştir. Bu eylemlerin içerisinde kadınlar aktif bir şekilde rol almışlardır. Bununla birlikte ortak mücadelelerinde erkek yoldaşlarının cinsiyet ayrımcılığı yapması, kadınların yaşadıkları hayatı sorgulamalarına yol açmıştır. Sorgulama sürecinde Radikal feminizm akımı ortaya çıkmıştır (Çetinel & Yılmaz, 2016).

Radikal feministler kadınların ikinci sınıf vatandaş konumunda olmalarını da eleştirmişlerdir. Dahası, toplumsal yapının her alanında -iş hayatı ve ev hayatı dâhil- ataerkilliğin geçerli olduğu tespitinde bulunmuşlardır (Atan, 2015). Bu kapsamda ataerkil sistemin son bulması gerektiği ve aile, sanat ve bilim gibi toplumsal yapılanmanın temelini oluşturan kurumların ortadan kaldırılıp yeni bir düzenin tesis edilmesinin savunulduğu dikkat çekmektedir (Çetinel & Yılmaz, 2016; Türkoğlu, 2015).

Radikal feminist düşünürlerin neredeyse toplumsal kurumların hepsine yönelik şiddetli eleştirileri ve buna bağlı ortaya çıkan radikal teklifleri haliyle örgütsel yapılanmaları ve uygulamaları da etkilemiştir. Bu bağlamda radikal feminist teorinin örgütsel yapılanmalar ve uygulamalara yönelik etkisine bakıldığında kadınlara ait, kadın deneyimlerini ön plana çıkaran ve ataerkil düzen içerisinde kadınların geleneksel olarak dışlandığı toplumsal alanlarda "kadın alanları" yaratma çabaları ilk dikkat çeken unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre radikal feministler eşleri ya da aileleri tarafından kötü muamele gören kadınlar için kriz merkezleri oluşturmanın yanı sıra geleneksel olarak eril meslek alanları kabul edilen marangozluk, şoförlük ve mekanik gibi alanlarda kadınlara beceriler kazandırabilmek için faaliyetler düzenlemişlerdir. Ekonomik örgütler içerisinde ise liberal feminist teorinin kadınlar için mevcut düzeni çok da değiştirmeyecek reformist sayılabilecek düzenlemelerle başarıya odaklı anlayışının dışına çıkarak yönetim ve organizasyon alanındaki çözümlemelerinin odağına kadın bakış açısını yerleştirmeye yoğunlaştıkları görülmektedir. Buna göre radikal feminist teorisyenlerin yönetim, liderlik, iş tasarımları vb. alanlarda kadınların kendilerine özgü niteliklerini ve deneyimlerini kullanabilecekleri çözüm yolları bulmaya çalıştıkları söylenebilir. Bu bağlamda kadınların kendilerine özgü deneyimlerini ve mevcut yapıya yönelik eleştirel anlayışlarını ortaya çıkarabilmek amacıyla yapılan çalışmalarda metodolojik olarak daha çok nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Bu çabaların sonucuna bakıldığında ise çalışanların katılımını engellemekten ziyade kolaylaştıran demokratik, katılımcı ve hiyerarşik olmayan örgüt yapılarının önerildiği görülmektedir. Radikal feminist teorisyenlerin bunun da ötesine geçerek rekabet, saldırganlık, sonuç odaklılık, liderlik ve hiyerarşi gibi eril niteliklerden ziyade hassaslık, duygusallık, ilişki odaklılık ve empati gibi dişil niteliklerin ön plana çıkabileceği kadın merkezli, lidersiz ve yapısız örgütler yani kolektifler önerdikleri dikkat çekmektedir. Buna rağmen radikal feminist örgüt çalışmalarının örgütsel çalışma literatürü içinde cüz'i bir paya sahip olduğunu belirtmek uygun olacaktır. Bu zayıflığın muhtemel nedeni ise radikal feminist düşünürlerin örgütlerin çoğuna egemen olan kapitalist eril zihniyeti tersine çeviren açık bir gündeminin olması ve günümüz konjonktüründe bu gündemin çok da büyük bir geçerlilik alanının bulunmamasıdır (Çetinel & Yılmaz, 2016).

Kadının her alanda özgürleştirilmesini savunan radikal feminizm, *İkinci Dalga Feminizm*'in de temelini oluşturmaktadır. Tarihsel süreç içinde feminist yaklaşımlar üç döneme ayrılmaktadır. Birinci dalga feminizm kadınların ikincil konumlandırılışlarının nedenini kamusal alanda erkeklerle eşit hak ve özgürlüklere sahip

olmalarını olarak ortaya koymaktadır. Bu dönemde kadınların da tıpkı erkekler gibi "birey" oldukları, bu nedenle de her alanda erkeklerle eşit haklara sahip olmaları gerektiği argümanı dönemin ruhuna da uygun bir biçimde temellendirilmiştir. Bu dönemdeki talepler kadınların kamusal alanda var olmalarına ilişkin taleplerdir. Dönemin sloganı "eşit haklar" olarak ifade edilebilir. İlgili literatür içinde birincil dalga feminizm liberal feminizmin XVIII. ve XIX. yüzyıllardaki görünümü ile özdeşleştirilebilir. XX. yüzyılın ortalarında geçerli olan İkinci Dalga Feminizm, hak savunusunun ötesinde kadınlık durumlarını daha da odağa alan bir görünüme sahiptir. Bu dönemde feminist akımlar kadın bedeni ve cinsellik konularına yoğunlaşmışlardır. 1990'lı yıllarda ise feminizmin tüm kadınların kurtuluşu için tek bir reçete öneren, evrensel iddiasında olan, batılı, orta sınıf ve beyaz kadınların mücadelesinden ibaret olduğu görüşü eleştirilmeye başlanmıştır. Özellikle farklı ten renkleriyle yukarıda sözü edilen feminizm sınırları içinde kendine yer bulamayan siyahi feministlerin eleştirileri çerçevesinde farklı bir feminizm anlayışı bina etme çabaları söz konusu olmuştur. Üçüncü dalga olarak anılan bu dönemde farklı ten rengi, etnik grup, din, milliyet, coğrafya ve sınıfa mensup kadınların sömürülme biçimlerinin de farklı olduğu ve dolayısıyla tek bir çözüm önerisinin evrensel bir kurtuluş sağlayamayacağı savunulmuş ve böylece evrensel kadın kategorisinin imkânsızlığına dikkat çekilmiştir. İlgili literatürde post-feminizm olarak da nitelenen üçüncü dalga feminizmde postmodern feminizmin etkisi yadsınamayacak kadar güçlüdür (Kütük, 2019). Kadının toplumda ikinci sınıf insan muamelesi görme nedenini ataerkil sistem olarak gören radikal feministler, hiyerarşik sistemin değişmesinin toplumsal açıdan olumlu sonuçlar doğuracağını ileri sürmüşlerdir. Radikal feminizm, kadınların toplumsal baskılarla ezilmesi üzerine odaklanmıştır. Buna göre; hangi sınıftan veya ırktan olursa olsun kadınların toplumda var olmaları gerekirken erkekler, kadınları hem ekonomik menfaatleri hem de kendi kişisel ihtiyaçları için kullanmaktadır (Altun, 2008). Ayrıca bazı radikal feministler, kadınların sahip olması gereken özgürlükler ile cinsel özgürlüklerin aynı anlama geldiğini savunmuşlardır. Bunun uzantısı olarak tecavüz eylemi kadınlara karşı yapılan bir terör türü olarak kabul edilmiştir (Türkoğlu, 2015). Bu bağlamda feminizm savunucularından M. Wollstonecraft'e göre, kadınların erkeklere olan bağımlılığı biyolojik nitelikte olmayıp toplumun zihniyetinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte söz konusu bağımlılık kadınlara sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında özgürlük tanınmasıyla birlikte ortadan kalkacaktır (Atan, 2015).

Bu bağlamda "kültürel feministler"den de birkaç cümleyle bahsetmek uygun olacaktır. Kültürel feministler diğer feministlerin aksine siyasal alandan daha çok kültür kurumuna odaklanırlar. M. Fuller'in 1845'de yayımlanan *XIX. Yüzyılda Kadın (Woman in the Nineteenth Century)* başlıklı çalışması kültürel feminizm akımının miladı kabul edilmektedir. Fuller, kadın farklılığına değinen ilk düşünürlerden sayılmaktadır. Kültürel feministler radikal feministlere benzer şekilde ataerkil düzenin yerine anaerkil düzeni koymayı hedeflemekte olup barışın egemen olduğu ve dolayısıyla şiddetin yer almadığı bir kadın toplumu hayal etmektedirler (Türkoğlu, 2015).

Postmodern Feminizm

Postmodern feminizm akımı teorik yönden açıklanmadan önce postmodernizm kavramına yönelik bazı açıklamalarda bulunulması uygun olacaktır. Serdaroğlu'na (2010) göre, postmodernizm veya postmodern yaklaşım, modernizmin veya Aydınlanma Çağı'nın yok oluşunu ifade etmektedir. Postmodern akımda düşünceler ortaya konulurken yapıbozum tekniği kullanılmaktadır.

Bu durum Aydınlanma Çağı'nın ve modernizmin bozuk bir mekanizma durumuna geldiğinin/bozulduğunun işaretidir. Bilindiği üzere modernizm, pozitivist düşüncenin egemen olduğu bir yapıyı temsil eder. Pozitivist düşünce ise bütün olgulara bilimsel faaliyet ile ulaşmayı hedefler. Son olarak modernizmde bilimin yanılmaz bir şekilde ilerlediği kabul edilir. Anti-pozitivist düşünce akımı ise 1960'ların sonrasında bilim felsefesi alanında ortaya atılmıştır. Burada T. Kuhn önce çıkmaktadır. Kuhn dışında, birçok felsefeci de bu düşünce akımını desteklemiştir. Bunlardan bazıları P. Feyerabend, I. Lakatos, S. Toulmin, R. Hanson, L. Lauden, M. Polanyi'dir. Anti-pozitivizmi savunan düşünürlere göre, tek bir doğru yöntem yoktur ve toplumsal bilimlerde tek bir genel kabulden söz etmek mümkün değildir. Bunun sonucunda tek bir gerçeğin kabul edilmediği postmodernist düşünce, modernizm karşısında egemen hale gelmiştir (Çetinel & Yılmaz, 2016).

Postmodern düşünce, yavaş yavaş bilim dünyasını etkisi altına almıştır. Bu kapsamda yeni bir paradigma niteliğindeki postmodern feminizm, postmodernizmin modernizm eleştirisine benzer şekilde, diğer feminist kuramları eleştirmiştir. Şöyle ki postmodernist feminist düşünürler, diğer feminist düşünürlerin aksine kadınları iktisadi, sosyal ve toplumsal koşullara göre sorgulamış ve erkek egemen yapının toplum üzerindeki etkisini incelemeyerek kadınların geçmişten günümüze ikinci plana atıldığını ileri sürmüşlerdir. Böylece kadınların ikinci plana atılarak bilim, felsefe ve siyaset alanlarının dışında tutuldukları kabul edilmiştir. Dolayısıyla hayatın tüm alanlarında hep erkek egemen bir yöneliş gerçekleşmiştir. Olaylar bu yönde ilerlediği için, kadınlar daima tartışmaların dışında kalmışlardır. Postmodern feministler çözüm olarak kadınların dışlanmışlığının daha fazla ortaya çıkarılmasının gerektiğini kabul ederler (Çetinel & Yılmaz, 2016).

Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus feminizm ve postmodern bakışın analizlerinin bir arada ele alınması çabasının hem feminist hem de postmodern düşünürler tarafından anlamsız ve zor bulunarak eleştirildiğidir. Diğer yandan feminizm ve postmodern bakışın pek çok ortak noktası olduğunu ve bu nedenle de aralarında kurulacak ilişkinin oldukça sağlam temellere dayanacağını ileri süren yazarlar da mevcuttur. Feminizm ve postmodern bakışlar üzerine böyle aykırı düşüncelerin mevcudiyeti oldukça doğaldır. Her iki kavramın da içerdikleri hususlar ile sınırlarının olup olmadığı kavramların kullanıldıkları bağlam içinde oldukça farklılık göstermektedir. Pek çok farklı feminizmden bahsedildiği gibi postmodern bakışlar da farklı yazarlar tarafından farklı biçimlerde ele alınmaktadır. Bu nedenle postmodern feminizmin mümkün olup olmadığı konusu ilgili literatür içinde bölünmelere

sebeb olmuştur. Öncelikle postmodern bir feminist kuramın nasıl mümkün olabileceğini postmodern bakış ve feminizmin örtüş-tüğü noktalar bağlamında irdelemek, ardından da postmodern feminizmin imkânsızlığına dair görüşlere yer vermek postmodern feminizmin daha iyi anlaşılmasını sağlamak bakımından yararlı olabilecektir (Kütük, 2019).

Buraya kadar anlatılanlar çerçevesinde öne çıkan feminist akımların benzerlikleri, farkları ve ortaya çıkış tarihleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Yukarıda anlatılanlara göre çeşitli feminist iktisat akımları sadece kadına ait (erkeği dışlayan) türden bir iktisadi şekillendirmek peşinde değildir. Egemen zihniyetin/zihniyetlerin cinsiyetçi nitelikler içerdiği kabul edilerek iktisadın böylesi ayrımcı içerikten arındırılması savunulmaktadır. Daha açık söylenecek olursa feminist iktisat akımında hedef; iktisadın cinsiyet, sınıf vb. ayrımcı vasıflardan arındırılıp çok sesli bir toplumsal anlayış kimliği esasında yeniden tanımlanması ve iktisadın kapsamının kadın ve erkek deneyimlerini de içerecek şekilde genişletilmesidir (Serदारoğlu, 2010). Dolayısıyla feminist iktisat esasında cinsiyet temelli bir disiplin değildir ve bu anlamda "cinsiyetsiz"dir.

Sonuç

Zamanımızda ataerkil bir toplumsal anlayış egemendir. Bu egemenlik, temelinde kadının düşünce özgürlüğünü hapsedmeyi kendi görevi sayan ve bunu meşrulaştıran geçmiş kuşakların zihniyet mirasıdır. İktisadi alan için de "sahiplik" iddiasındaki bu mirasyediliğe karşı feminist itiraz geçmişten bugüne dek kendini feminist iktisat olarak ifade etmektedir.

Feminist iktisat, kadın bakış açısı ile iktisadi inceler ve ortaya çıkan sorunların çözümlenmesinde kadın bakış açısını da dikkate alır. Bu sadece sorunların tahliline değil teorilerin ortaya çıkışında da etkilidir. Feminist iktisat, cinsiyet ayrımları yer vermeksizin kadın ve erkeğin eşit bir şekilde ekonomiye etki ettiklerini gün yüzüne çıkarır. Kadın ve erkeğin eşit tutulması ve bir cinsiyet ayrımının olmaması "Feminist iktisat cinsiyetsiz midir?" sorusunu akıllara getirir. Bu çalışmanın amacı da "meseleye" çözüm niteliğinde bir cevabın aranması olmuştur.

Feminist iktisat, kadın ve erkeğin iktisadi olarak her alanda eşit olduğunu belirtir. Herhangi bir politika oluşturulmasında ve mevcut bir politikanın izlenmesinde ya da iş gücü piyasasında kadın ve erkek ayrımı yapılmaması gerektiği feminist iktisadın temel kabulüdür. Toplumun genel zihniyetinde de iktisadın önde gelen düşünürleri nezdinde de kadın, iktisadi alanda ötekileştirmiştir.

Tablo 1.
Önce Çıkan Feminist Akımlar

Benzerlikleri	Farklılıkları/Temel Kabulleri	Ortaya Çıkış Tarihleri
Liberal Feminizm ve Postmodern Feminizm dışındakiler; - Temelde rasyonellik kabulü olmak üzere Anaakım İktisat düşüncesini eleştirirler - Ev içi işler ile bakım hizmetlerinin dikkate alınmamasını reddederler - Feminist iktisat kavramını tanımlamazlar - Piyasa ilişkilerini dikkate almazlar - İktisadi insanın cinsiyetsiz olduğunu kabul ederler	- Neredeyse hepsi piyasa ilişkileri yerine aşk, zorlama, tahakküm, karşılıklık ve aile içi karşılıklı bağımlılık ilişkilerini dikkate alır - Liberal Feminizm kadınlar için ayrı hak arayışı mücadelesinden bahsetmez ve anaakım iktisadi eleştirmez, - Sol Feminizm kadın sorunlarının temelinde sınıflı toplum yapısının bulunduğu kabulüyle kadın sorunlarını ayrıca incelemeyi; evlilik kurumu temelinde cinsiyet çatışmasının dolaylı bir sınıf çatışması olduğunu kabul eder - Radikal Feminizm kadın sorunlarının temelinde ataerkinin bulunduğunu kabul eder - Postmodern Feminizm diğer feminist akımları eleştirerek kadınların toplumsal dışlanmışlığını kabul eder fakat diğerlerinin tersine bunun sebeplerini araştırmayarak çözüm olarak kadınların dışlanmışlığının daha fazla ortaya çıkarılmasını önerir	- Liberal Feminizm: XVIII. yüzyıl sonu - Sol Feminizm: XIX. yüzyıl ortaları - Radikal Feminizm: 1960'ların sonu - Postmodern Feminizm: 1970'ler

Bu zihniyetin eleştirilmesi çerçevesinde feminist iktisat bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Feminist iktisat, ortaya çıktık-tan sonra yalnızca kadını merkeze alan bir düşünce akımı yaftası yapılandırılmış ve devletin ideolojik aygıtlarıyla bu yanlış bilinç yaygınlaştırılmıştır. Şefkatli bir anne gibi gerekli tanım ve açıklamalar ile bu görüşün yanlış olduğu ve feminist iktisadın bir "eşitlik" barındırdığı ifade edilmesine rağmen, ataerkil zihniyet egemenliğini sürdürmüştür.

Esasında anaakım iktisadın *homoeconomicus* varsayımının uygulamada kadın aleyhine sonuçlar çıkarmasına bağlı olarak feminist iktisat akımının ortaya çıktığı söylenebilir. Böylece paradoksal olarak feminist iktisadın, *homoeconomicus* kavramının içeriğini tadilata uğratmasıyla sağlamlaşmasına hizmet ettiği sonucuna ulaşılmaktadır.

İktisat bir bilim dalı olduğundan, iktisatçının tarafsız olması ve herhangi bir cinsiyetin temsilciliğini yapmaması gerekmektedir. Bu gereklilik kadın ve erkek olduğu kadar üçüncü cinsleri de kapsar. Feminist iktisatçı bu anlamda cinsiyetsizdir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir - C.B.; Tasarım - C.B., S.G., H.N.D.; Denetleme -C.B.; Kaynaklar - C.B., S.G., H.N.D.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi - C.B., S.G., H.N.D.; Analiz ve/veya Yorum - C.B.; Literatür Taraması - C.B., S.G., H.N.D.; Yazıyı Yazan - C.B., S.G., H.N.D.; Eleştirel İnceleme - C.B.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept - C.B.; Design - C.B., S.G., H.N.D.; Supervision - C.B.; Resources C.B., S.G., H.N.D.; Data Collection and/or Processing - C.B., S.G., H.N.D.; Analysis and/or Interpretation - C.B.; Literature Search - C.B., S.G., H.N.D.; Writing Manuscript - C.B., S.G., H.N.D.; Critical Review - C.B.

Declaration of Interests: The authors declare that they have no competing interest.

Funding: The authors declare that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Altun, H. (2008). *Feminist Kuram Doğrultusunda Bir Okuma/Sahneleme ve Bir Örnek Çalışma: Denizden Gelen Kadın*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arthur, W. B. (2021). Foundations of complexity economics. *Nature Reviews. Physics*, 3(2), 136–145. [CrossRef]
- Atan, M. (2015). Radikal feminizm: "Kişisel olan politiktir" söyleminde aile. *Journal of Europe-Middle East. Social Science Studies*, 1(2), 1–21.
- Barker, D. K., Bergeron, S., & Feiner, S. F. (2021). *Liberating Economics: Feminist Perspectives on Families, Work and Globalization*. (2. Baskı). University of Michigan Press.

- Becchio, G. (2019). Behavioral economics, gender economics, and feminist economics: Friends or foes? *Journal of Economic Methodology*, 26(3), 259–271. [CrossRef]
- Çetinel, E., & Yılmaz, S. E. (2016). Feminist teori: Yönetim ve organizasyon alanına eleştirel bir yaklaşım. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 119–148. [CrossRef]
- Dikici, E. (2016). Feminizmin üç ana akımı: Liberal, marxist ve radikal feminizm teorileri. *Journal of Academic Social Science Studies*, 43, 523–532.
- Durlauf, S. N. (2012). Complexity, economics, and public policy. *Politics, Philosophy and Economics*, 11(1), 45–75. [CrossRef]
- Görgü, Ş. E. (2018). Feminist iktisat perspektifinden ana-akım iktisat ve günümüz ekonomisine bir bakış. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 1(2), 93–101.
- Himmelweit, S. (2018). *Feminist economics: Why all economists should be feminist economists*. In J. Fisher, J. C. Hasell, D. Proctor, & Z. W. Uwakwe. (Ed.), *Perkins ve C. Watson, Rethinking Economics: An Introduction to Pluralist Economics* (pp. 60–75). Routledge.
- Holt, R. P. F., Rosser Jr., J. B., & Colander, D. (2011). The complexity era in economics. *Review of Political Economy*, 23(3), 357–369. [CrossRef]
- Kütük, E. I. (2019). *Kadın Emeği: Farklı Feminizm ve Feminist İktisat Anlayışları Temelinde Bilgikuramsal Bir İrdeleme*. (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Raberto, M., Cincotti, S., Focardi, S. M., & Marchesi, M. (2001). Agent-based simulation of a financial market. *Physica. Part A*, 299(1–2), 319–327. [CrossRef]
- Serdaroğlu, U. (2010). *Feminist İktisat'ın Bakışı Postmodernist mi?* (2. Baskı). Efil Yayınevi.
- Smith, A. (2008). *Milletlerin Zenginliği*. (Çev. H. Derin). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tesfatsion, L., & Judd, K. L. (Eds.). (2006). *Handbook of Computational Economics: Agent-Based Computational Economics*. Elsevier.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Güncel Türkçe Sözlük* (Erişim). Retrieved from <https://sozluk.gov.tr/>
- Türkoğlu, E. (2015). *Uluslararası İlişkiler Kuramında Feminizm*. (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- United Nations. (2020). The World's Women 2020: Trends and statistics. Retrieved from <https://www.un.org/en/desa/world%E2%80%99s-women-2020>
- Ünal, B., & Aladağ, Ç. H. (2019). Fuzzy logic-based bidding strategies in dynamic double auctions. *Kybernetes*, 48(3), 612–635. [CrossRef]
- Ünal, B. (2018). Comparison of a fuzzy-logic based bidding strategy with other strategies in dynamic double auctions. *Turkish Journal of Fuzzy Systems*, 9(2), 1–10.
- Ünal, B. (2020). Karmaşıklık iktisadı ve benzetim. In Y. A. Ünvan (Ed.), *İktisadi ve İdari Bilimler: Teori, Güncel Araştırmalar ve Yeni Eğilimler* (pp. 110–126). Karadağ: İvpe.
- Ünal, B. (2021a). Karmaşıklık iktisadı: Teorik bir inceleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 12–27. [CrossRef]
- Ünal, B. (2021b). *Theoretical and empirical studies on double auctions*. In S. T. Jamil, F. H. Dikmen, ve A. M. Köktaş (Eds.), *Economic, Social and Business Issues*. IJOPEC Publication Limited.
- Yaman, M. (2021). Sosyalist Feminizm. Retrieved from <https://sendika.org/2021/07/sosyalist-feminizm-melda-yaman-feminist-bellek-626298/>
- Zhou, Z., Zhao, F., & Wang, J. (2011). Agent-based electricity market simulation with demand response from commercial buildings. *IEEE Transactions on Smart Grid*, 2(4), 580–588. [CrossRef]